

Forfatter: Brandes, Georg

Titel: Rasmus Nielsen (1809-1884)

Citation: Brandes, Georg: "Rasmus Nielsen (1809-1884)", i Brandes, Georg: *Samlede Skrifter*, 1899-1910, s. 419. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-brandes02tom-shoot-workid57141/facsimile.pdf> (tilgået 19. juli 2024)

Anvendt udgave: Samlede Skrifter

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

RASMUS NIELSEN

(1884)

«Mangeaarig Universitetsprofessor, Konferensraad, Lic. theol., Dr. phil. *Rasmus Nielsen*, C. og Dbmd., er i Aftes afgaaet ved Døden i en Alder af lidt over 75 Aar.»

Efterretningen om dette Dødsfald vil røre baade dem, der mindes Universitetslæreren med ublandet Taknemmelighed, og dem, der har anvendt nogle af deres bedste Ungdomsaar til at frigøre sig fra Tænkoren eller bekæmpe ham; thi ogsaa disse staar i Gæld til ham.

Mon Kjøbenhavns Universitet før den Tid har havt en Lærer at opvise, som besad en saadan Gave til at vække ungdommelige Tilhørere og sætte deres Tanker i Fart? Det er lidt rimeligt. I sin Velmagts Dage var Nielsen som Taler sikkert Universitetets første. Han kunde holde Foredrag fem Gange om Ugen og Dag ud, Dag ind med samme sprudlende Liv.

Man kom fra Skolens Bænke, fra den træge, til Bogen bundne Undervisning; man havde, i Fald man var lidt fremmelig, der følt sig Undervisningen overlegen. Her mødte man en Overlegenhed, der var saa stor, at den formelig spillede med Stoffet og tumlede det med grænseløs Frihed — en virtuos Veltalenhed, der paa én Gang drøj og smidig snart hævede sig op i de højeste Platoniske eller Hegelske Abstraktioner, snart pludselig med en djærv Brander nedlod sig til Jorden paany, skød lige ud over Stok og Sten, brød af og gik i Kres, saa atter førte Tankegangen videre opefter i Form af en Spiral og endelig stansede lige over Udgangspunktet, saa højt derover, at den ung-

dommelige Tilhører, naar han saa' ned, følte Svimmelheden snurre i sin Hjerne. At han var henrevet, det var vist, men om han havde forstaaet, det var saare uvist.

Denne Lærer var en Fascinator, en Troldmand, der elektriserede og fængslede. Han vakte en Kundskabstørst, som det ikke var hans Sag at stille, fremkaldte hos den Unge en Følelse af Uvidenhedens Slunkenhed uden selv at give virkelig nærende Kost. De Femogtyveaarige talte gerne om ham med nogen Kulde, men han begejstrede de Syttenaarige. I Efteraarshalvaaret 1859, da han var Genstand for Angreb paa Grund af sin formentlig altfor strenge Overhøring af de unge Studenter, der hobevis *faldt igennem* ved den filosofiske Prøve, traadte Aarets Russer, der havde hørt ham i Alt 6 Uger og aldrig var blevne eksaminerede af ham, sammen for at give ham en Tillidsadresse. Der blev holdt Taaler og vedtaget Talemaader, indtil En rejste sig og kuldcastede hele Planen ved at fortælle en Parabel om et Taarn, der tilsyneladende var solidt, men saaledes indrettet, at man, naar man ankom til dets højeste Stokværk, faldt lige igennem til dets Bund, og om nogle unge Mænd, der besøgte Taarnet og efter at være stegne de første Trin i Vejret uden at have mærket Uraad, var enfoldige nok til at afgive en Erklæring om Taarnets Paalidelighed. Saa fortryllede var alle, at de behøvede en saadan Paamindelse for at blive opmærksomme paa Adressens Urimelighed.

Og naar de Unge saa søgte Nielsen i hans Hjem, hvor uimodstaaelig var han ikke! De graa lysende Øjne, der beherskede det uregelmæssige Ansigt heit, fæstede sig paa En, og saa længe han saa' paa En, var man hans. Saa flød Talens Strøm fra hans Læber.

Var et Spørgsmaal en Gang stillet, saa Godnat! saa var det umuligt mere at komme til Orde. Samtale var det ikke — en uafbrudt af Indfald knitrende Monolog halvt i Gudernes Sprog, halvt paa bredt Fynsk med Overspringen af d'erne (Vaaren for Vorden) og Snurren paa r'erne, og hundred personlige Udtale-Ejendommeligheder. Man sad der og blev «punktualiseret» og gennemdialektiseret og saa' paa én Gang alle kendte Ting fra tyve forskellige Sider. Vilde man fremsætte en Indvending, hed det: «Straks! glem ikke hvad De vilde sige!» og videre gik Udviklingen, til man saa' sin Indvending i det Fjerne som et lille sort Punkt, skammede sig over den og tabte den af Syne. Og

trængte man til Motion, gik Vejen ned i «Gartner Løves Have», og Professoren greb Planter eller Stene og filosoferede over dem. Og kom saa midt i Hofvognen for at hente Professoren til Enkedronningen, saa blev Ynglingen for ikke at spille Tid og ikke gaa Glip af de forønskede Meddelelser anbragt paa Vogaens Bagsæde, og hørte med spændt Opmærksomhed efter, indtil Ekvipagen stansede i Slotsporten og en rød Lakaj rev Vogn døren op.

Hovedudbyttet af slige Forklaringer og Udviklinger var vistnok det, at Eleverne fik Øjnene op for, hvor meget enhver Genstand, selv den ringeste og tilsyneladende klareste, gav den Tænkende at gruble over. Alt frembød Problemer. Alt frembød Modsigelser; som Rückert siger: *Ein Wunder ist die Welt, das nie wird ausgemindert*. Eleven indsaa, at naar han selv forstod en Sag paa én Maade, saa forstod Professoren den paa ti Maader, og dunkelt dannede der sig da i ham Forestillingen om en guddommelig, uendelig Intelligens, der forstod enhver Ting paa uendelig mange Maader.

I hine Dage havde Nielsen haarde Kampe at bestaa. Professor Adolph Steen, Matematikeren, en drøj og ærlig Natur, en brav Mand, et godt Hoved, en retlinjet grov Intelligens, i høj Grad stridbart anlagt, optraadte ved Aaret 1860 med nogle Flyveskrifter imod Rasmus Nielsen, der udmærkede sig ved Angrebets Voldsomhed. Af Kollega-Holdning var der ikke noget Spor. Det var i de Aar, da Nielsen efter en temmelig dilettantisk Forberedelse stræbte at uddrage Næringsstof for sin sultne Filosofi af de matematiske Videnskaber. Hvor han tumlede dem! hvor han bearbejdede dem! Han vilde lave Sæbe af disse Flintestene. Det «sprudede og gnistrede» dialektisk, som han plejede at sige. Det skummede metafysisk, naar den endelige Størrelse gled over i Uendeligheden, eller naar den liggende Kringle (∞) eller Nullet, det store Intet, divideret med sig selv kom til Ro i endelig Forkrænkelighed.

Men Steen forstod ikke Spøg paa disse Omraader. For ham stod det Hele som det bare Jaskeri af en Jonglør i Ordkunst og med sin hele solide Bullbider-Naturs Vrede faldt han over Filosofen. Det hjalp lidet, at Nielsen krummede sig som en Kat, «sprudede og gnistrede» elektrisk. Han havde altfor megen Uret i Enkeltheder, havde gjort sig skyldig i altfor mange Misforstaaelser af det Faktiske til at han trods sin Steen langt

overlegne Aand kunde klare for sig i Debatten. Hans Svarskrifter bragte lange Lister over Fejlene i de tidligere Bøger under *Rettelser og Trykfejl*. Og da intet kunde være Steen mere imod end Virtuositet paa Grundlag af Dilettanteri, forfulgte han sin Sejr i et lille Hefte med det betegnende Motto af Jobs Bog *Skulde en Ordgyder beholde Ret?*

Steen var dog ikke Mand for at forstaa sin Modstanders meget sammensatte Natur. Han var f. Eks. en ivrig og haardnakket Fritæinker, men aldrig nogen Fintæinker som Nielsen og saa' bort over de Vanskeligheder og Spørgsmaal, for hvilke denne havde Blik.

Nielsen var Bondesøn og fra først af spekulativ Teolog. Han blev som Følge deraf aldrig en vis oprindelig Tunghed og en vis erhvervet teologisk Vane kvit. Han var som Aand et fortræffeligt bygget Fyrtaarn, der udsendte Straalerne fra de forskelligt farvede Lys, som under hans Udvikling blev anbragte deri. Saaledes forplantede han Lyset fra Hegel, fra Martensen, fra Kierkegaard, fra Grundtvig o. s. v. Mest ejendommelig for ham selv var maaske hans stærke Stræben i moderne Retning efter Tilægnelse og filosofisk Behandling af Realvidenskabernes.

I Tredserne stod han paa sin Anseelses Højde. Han ragede den Gang op som Kæmpe i det danske Aandsliv, og i de Aar udførte han vel sin frugtbarste Gerning, idet han brugte Resultaterne af Hegels Spekulation og Kierkegaards eksistentielle Tænken som Angrebsvaaben mod Teologien. Med en Agitators Udholdenhed bankede han den Satsning ind i Ungdommens Hoveder, at Teologien ingen Videnskab var. I denne Kamp blev han Sejrherre. Hans Forsøg paa at bevare Tro og Videnskab ved Siden af hinanden som absolut uensartede Magter i én og samme Bevidsthed kunde derimod ikke andet end strande, saa snart Kritiken overfor det var vakt.

En Side af hans Begavelse, der ikke blev synderlig paanagtet, er den sproglige Evne i hans strengere filosofiske Skrifter, i Kraft af hvilken træffende og tankevækkende Udtryk vældede frem af Sprogets Overflødighedshorn, saasomt han vilde det. Skønt Metafysiker udtalte han sine Tanker paa godt, bredt Dansk, stundom paa altfor bredt, men efter at han havde arbejdet sig ud af den tidligste Hegelske og senere, rent overvældende, Kierkegaardske Paavirkning, aldrig uden Oprindelighed. Hans sparsomme Lignelser i disse strengere Arbejder er levende og dristige som en sand Skribents. Saaledes hedder det i *Grundideernes*

Logik (II. 188): «Det Eksisterende forgaar; det gaar til Grunde; men Grunden danner derfor ingen Kløft mellem det Eksisterende, der forgaar, og det Eksisterende, der opstaar . . . : *der er i Virkelighedens Væg ingen Sprækker, ingen Revner.*»

Dog vil man ret lære hans medfødte Sprogsans at kende, som den betegner en Tænkter, der er vokset lige ud af Almuens Midte, da agte man paa hans Terminologi, paa de Kunstord og Fagord, han bruger. Saaledes faar under hans Pen Ordet *Magtsprog* en fin Betydning som Kunstudtryk for Magtens Ord (Logos) i Modsætning til Videns. Saaledes faar Ordet *Afslutning* en dyb og ojedonometelig Mening som den afsluttende Slutning i den Inddeling af Idéslutningen, hvormed Nielsen ender: *Idealitetsslutning, Realitetsslutning og Afslutning*. Aandrigt er ogsaa Ordspillet i en Passus som denne: «Sprogets Sætninger kan efter Meningen være dels Hovedsætninger, dels Bisætninger, dels Forsætninger, dels Eftersætninger o. s. v.; det Samme gælder paa tilsvarende Maade om *Sammensætningerne* i den sin Opgave løsende Maskine.»

Dog i saadanne Glanspunkter har Stilen kun sine rent elementære Fortrin; men den har ikke blot spredtvis gode Egenskaber, den er i Reglen i en stærk Strømning, frisk og salt som Nord-søens Vande. Dens Smag er saa rigtignok ikke heller altid den bedste. Den har en vel yppig Ordrigdom, forarsaget ved at Nielsens Sky for det Abstrakte og Pedantisk-Officielle førte ham igennem en stadig Undgaaen af Stedordene og de pronominalt Udtryk til et Foredrag, i hvilket Intet underforstaas, men Alt under ofte trættende Gentagelse siges helt ud til Enden, og hvori derfor de retoriske Anfiteser, regelmæssige som en Passers to lige lange Ben, spiller en altfor stor og ensformig Rolle. Dog i den desværre saa urimeligt omfangsrigt anlagte *Grundideernes Logik* vejer de sproglige Fortrin Manglerne op.

Hvor han derimod i sine Bøger af mindre streng Natur har stræbt at bevare Foredragsformen, der glider altfor hyppigt Alting ud i en værdig, strømmende Svada, der som et vidt og utilskaaaret Klædebon lægger sig i brede og rigelige Folder om Tanken. Her viser Nielsens Virtuositet sig ganske vist i Evnen til at lægge Æmnet Gillette, at begynde og slutte, at skjule en Svaghed i den logiske Sammenhæng ved en retorisk Modsætning eller en retorisk Overgang, endelig i den Kunst at bygge Foredraget arkitektonisk, gennemtrænge det med leifattelige Eksempler og lade det paa én Gang belære og stemme. Men her synker

han ogsaa stædigt ned i en aflægs, af alle gode Prosaister foriaadt Retorik.

Man tage som Eksempel disse Indledningslinier til Nielsens seksten Christiania-Forelæsninger: *Om Hindringer og Betingelser for det aandelige Liv i Nutiden*: «En Tanke, en stor og frugibar Tanke har samlet her en talrig Hæderskærs. Det er Lærere og Studerende ved denne Højskole, gamle Norges unge Højskole, der i skøn Forening har sat Tanken i Bevægelse, den sikkert følgerige Fremtidstanke» o. s. v.

Disse Appositioner, der ikke uden Svulst virker ved atter og atter at gentages, hører hjemme paa Prædikestolen, ikke paa Katedret. Og lader man Blikket glide ned ad Siden, træffer man nogle Linier længere nede paa følgende Stykke, der levende erindrer om Søren Torps Tale i *Genboerne*: «Se vi bort fra Hindringerne for udelukkende at fæste vort Blik paa Betingelserne, da aabne sig lyse Udsigter; af de lyse Udsigter føles et glimtende, flygtigt Haab, men et flygtigt Haab kan bedaare. Glemme vi Betingelserne og fortabe os i en Betragtning af de mangfoldige Hindringer, da blive Udsigterne mørke; af de mørke Udsigter fremkommer Mismod, men Mismod er som en Taage for Øjet. Vi ville da ikke hengive os til ensidig Overvejelse enten af Betingelserne alene, saa vi derover glemme Hindringerne, eller af Hindringerne alene, saa at vi overse Betingelserne; nej, vi skulle i al Besindighed søge at veje Hindringer imod Betingelser, Betingelser imod Hindringer, saa kommer der Ligevægt.»

Man sammenligne hermed disse Antiteser: «I de Svenskere, som ere brændte, kunne vi ikke skabe Glæde; thi de kunne ikke glæde sig, fordi de ere brændte: i de Svenskere, som ikke ere brændte, kunne vi ikke skabe Glæden, thi de glæde sig alt, fordi de ikke ere brændte. Men kunne vi ikke skabe Glæden i dem, da kunne vi ikke glæde dem, og naar vi ikke glæde dem med vor Gave, da bedrøve vi dem. Naar vi altsaa ere ædelmodige og glæde Andre, da bedrøve vi dem, men vi ville ikke bedrøve dem: thi vi ville glæde dem. Derfor ville vi ikke være ædelmodige og glæde Andre, men vi ville være nædelmodige og glæde os selv.»

Man vil kunne finde talrige Eksempler af denne Art. Nielsen kunde begynde tre Sætningsgrupper i Træk stereotypet med disse Ord: «Der er et Sjælens Suk i Digterens Klage.» Og det var saadanne Gentagelser og saadanne Antiteser, der tilsidst ganske fordærvede Nydelser af hans saa færdigt skrevne og endnu bedre holdte

Foredrag. Men Ulykken var, at Nielsen tilsidst ikke mere kunde opgive Antitesen uden at opgive sin Tales Aand; den hørte saa inderligt til hans Tankegang som til den gamle franske Tragedies med dens Kampe mellem Tilbøjelighed og Pligt. Thi ingen Form kunde være mere passende for en Religions- og Kulturbetragtning, hvis hele tarvelige Hemmelighed var den at stille Religion og Videnskab op imod hinanden som sideordnede, ubetinget uensartede Modsætninger, forenelige i samme Bevidsthed: Religionen sagde Et, Videnskaben et Andet, det stik Modsatte, der slet ikke kom det Første ved; Eksistensen var praktisk og førte til Tro. Erkendelsen teoretisk og førte til Indsigt; men denne Udsigt angik ikke hin Tro; Videnskabens Genstand var det Rationelle. Troens Genstand var det ubetingede Paradoks, tilegnet af Lidenskaben, en Forargelse for Forstanden; Videnskaben naaede sin Højde i Filosofi, men Troen var «et Erkendelsesprincip»; Teologien var falsk, men Troens sammenhængende Begrebsudvikling var sand, thi Miraklets stofflige Virkelighed var Et, dets Aandsvirkelighed et ganske Andet — hvilken Vrimmel af Antiteser, som fødte nye Antiteser til Verden!

Da efter Aaret 1870 den femaarige Fejde om Forholdet mellem Tro og Videnskab endelig døde hen, havde Nielsen som Forsker en Efteraar. Mærkværdig er hans ungdommelige Aarvægenhed i Videnskaben til det sidste. Han fulgte med, bearbejdede paa sin Vis de ny Tanker, der opdukkede i Tidsalderen, og blev med Aarene stedse mere moderne i sin Frembringelse.

Mindst Værd har maaske hans folkelige Festtaler. Hans Mangel paa sikker Smag kom her stærkest frem, og Dialektikken blev her let til ordrig Sofistik. Men Ingen, der studerer det nittende Aarhundredes Aandsliv i Danmark, vil kunne overspringe hans store filosofiske Skrifter, og af Alle, der i hans gode Tid har hørt hans Foredrag paa Universitetet, vil han mindes som en stor Vækker og en sjælden Personlighed.